

Παρουσίαση συνεδρίου

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΣΙΑ ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

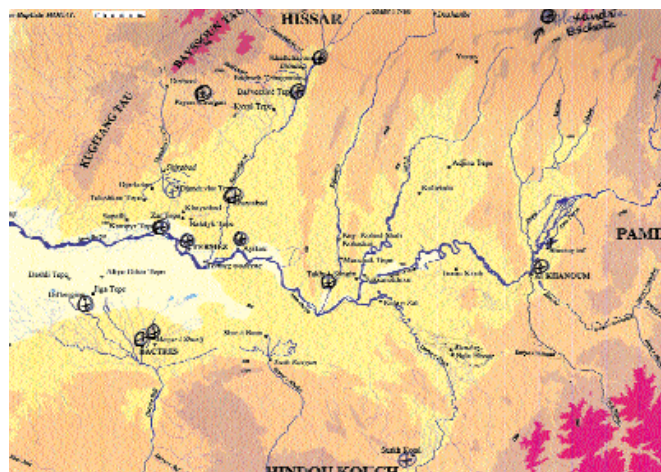
Ποτίτσα Γρηγοράκου,

Δρ του Πανεπιστημίου Παρισίων,
Ερευνήτρια του Ελληνιστικού Πολιτισμού στην Ασία

Το πρώτο στην Ελλάδα Διεθνές Συνέδριο με θέμα τον ελληνιστικό πολιτισμό στην Ασία πραγματοποιήθηκε στις 29 Νοεμβρίου 2006 στο Auditorium του Γαλλικού Ινστιτούτου, υπό την αιγίδα του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας και τη στήριξη των υπουργείων Εξωτερικών, Παιδείας, Πολιτισμού, της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής και της Γαλλικής Πρεσβείας στην Αθήνα. Την έναρξη κήρυξε ο υφυπουργός Εξωτερικών κ. Γ. Βαληνάκης και εισηγήθηκαν ο αντιπρόεδρος της Βουλής κ. Γ. Σούρλας, ο τ. υπουργός Πολιτισμού κ. Π. Τατούλης, ο Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών κ. Κ. Στεφανής, ο τ. υπουργός κ. Ν. Μάρτης, παρουσία πολλών άλλων επισήμων. Ομιλητές ήταν οι σπουδαιότεροι ξένοι αρχαιολόγοι που ανασκάπτουν στην Ασία τα πολιτισμικά ίχνη των Ελλήνων και τον ιδιαίτερο πολιτισμό που δημιουργήθηκε εκεί κατά την ελληνιστική εποχή.

Η πρωτοβουλία και η οργάνωση του Συνεδρίου ανήκει στη δρα Ποτίτσα Γρηγοράκου. Πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής ήταν ο καθηγητής Αρχαίας Ιστορίας κ. Εμμ. Μικρογιαννάκης, τ. κοσμήτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, και αντιπρόεδρος ο καθηγητής Λ. Κογκέτσωφ, τ. πρύτανης του Πανεπιστημίου Θράκης.

Για πρώτη φορά στην Ελλάδα, κορυφαίοι, διεθνούς φήμης ξένοι αρχαιολόγοι, ειδικοί στον ελληνιστικό πολιτισμό στην Ασία, παρουσίασαν στο ευρύ κοινό τα σημαντικά ευρήματα των ξένων ανασκαφών στην Ανατολή, από τη Συρία ως το Αφγανιστάν και το Ουζμπεκιστάν, αποδεικνύοντας α) τη *διάδοση του ελληνικού πολιτισμού στην Ανατολή*, από τον Μ. Αλέξανδρο και τους Διαδόχους, χάρη στις σπουδαίες και πολυάριθμες ελληνικές πολιτείες που ίδρυσαν στην Ασία κατά τη μετα-αλεξανδρινή ελληνιστική εποχή, β) την *οικουμενικότητα της ελληνικής γλώσσας που προέκυψε* και γ) την *επιρροή στους πολιτισμούς και τις τέχνες της περιοχής*. Διαφαιίνεται έτσι μια εξελληνισμένη Ανατολή όπου οι πολιτισμοί αλληλοεπηρεάστηκαν εμπλουτιζόμενοι αμοιβαία, όπου ο ελληνικός πολιτισμός επηρέασε έντονα τους πολιτισμούς και τις τέχνες των λαών. Στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού υιοθετήθηκαν και συνέχισαν να καλλιεργούνται πολλούς αιώνες ακόμα με-

1. Η κοιλάδα του Ινδικού Καυκάσου και ο ποταμός Ώξος (Αμού Νταρί). Σημειωμένες πολυάριθμες ελληνιστικές πόλεις υπό ανασκαφή.

τά την αποχώρηση των Ελλήνων, όπως μαρτυρούν διάφορες τέχνες, αυτή της Γανδάρα, για παράδειγμα, την οποία οι γάλλοι ειδικοί ονόμασαν ελληνο-βουδιστική. Οι εικόνες των ευρημάτων που παρουσίασαν οι ξένοι επιστήμονες ήταν εντυπωσιακές. Ελληνικές πολιτείες, αγάλματα, ψηφιδωτά, κιονόκρανα, επιγραφές, νομίσματα ελλήνων βασιλέων, μαρτυρούν την ακμή του ελληνικού πολιτισμού στην Ασία για πολλούς αιώνες.

Η γαλλική αρχαιολογία, πρωτοπόρος στο θέμα, μελετά και ανασκάπτει στην Ασία από τις αρχές του 1900. Πρώτοι οι γάλλοι καθηγητές Αλφρέντ Φουσέ και Ντανιέλ Σλουμπμερζέ, μαζί με τον Γερμανό Ντρούζεν, ονόμασαν *ελληνιστική* τη μετα-αλεξανδρινή εποχή και *ελληνιστικό* τον καινούριο κόσμο και πολιτισμό που αναπτύχθηκε την εποχή αυτή (για να ξεχωρίζει από αυτόν της κλασικής εποχής).

Τους γάλλους αρχαιολόγους ακολούθησαν στη Μέση Ανατολή και την Κεντρική Ασία πολλές αποστολές και άλλων χωρών που συμπληρώνουν σήμερα τα σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα τα οποία παρουσιάστηκαν στο Συνέδριο.

2. Αϊ Χανούμ, μεγάλη ελληνική πόλη στο Βόρειο Αφγανιστάν (άγνωστη η ελληνική ονομασία της). Σε πρώτο πλάνο ο Ναός, το Παλάτι, το Γυμνάσιο, απέναντι το Θέατρο, ψηλά η Ακρόπολη, στη μέση η κεντρική οδός (φωτ. Π. Λερίς).

3. Ο αρχαιολογικός χώρος της ελληνιστικής πόλης Αϊ Χανούμ μετά τη λεηλασία. Η πόλη χάθηκε ολοσχερώς. Έμεινε ένα οργωμένο χωράφι!

4. Σελεύκεια στον Τίγρη (στο σημερινό Ιράκ), πρωτεύουσα του Σελεύκου Νικάτορος. Στο βάθος διακρίνεται το μεγάλο θέατρο.

Τα επί τόπου αρχαιολογικά ευρήματα συχνά ληλατούνται τελευταίως. Η προσωπική μαρτυρία των αρχαιολόγων καθίσταται πολύτιμη για την Ελλάδα και είναι σημαντικό να γίνουν επιτέλους γνωστά και εδώ τα στοιχεία και τα ευρήματα όλων των ξένων ανασκαφών στην Ασία, τα οποία αναδεικνύουν αριστουργήματα ελληνικής τέχνης και προβάλλουν μια σημαντική σελίδα της ελληνικής πολιτισμικής ιστορίας.

Μεταξύ των ομιλητών του Συνεδρίου ήταν ο διεθνούς φήμης ακαδημαϊκός, καθηγητής Πωλ Μπερνάρ, τ. διευθυντής της γαλικής αρχαιολογικής αποστολής στο Αφγανιστάν και των ανασκαφών στην ελληνιστική πόλη Αϊ Χανούμ. Η ανακάλυψη της μεγαλειώδους ελληνιστικής αυτής πολιτείας στο Βόρειο Αφγανιστάν –πρόκειται ίσως για τη μία Αλεξάνδρεια από τις 70 που αναφέρει ο Πλούταρχος–, τεκμηρίωσε τις αναφορές των αρχαίων ιστορικών για τις σπουδαίες ελληνικές πολιτείες της Ασίας και ιδιαίτερα της Βακτριανής, τις οποίες αναζητούσαν από το 1920 οι πρώτοι γάλλοι αρχαιολόγοι στις ανασκαφές της Αλεξανδρείας της Αρίας (Χεράτ), της Αραχωσίας (Κανταχάρ), του Καυκάσου Μπέγκραμ) κ.λπ.

Η πελώρια ελληνική πόλη Αϊ Χανούμ, της οποίας δεν βρέθηκε το

ελληνικό όνομα, είναι η μόνη χωρίς ύστερες οικιστικές επιστρώσεις και η ανασκαφή της έδωσε στους επιστήμονες πολύτιμα στοιχεία για τον ελληνιστικό κόσμο της Ασίας. Η πόλη, όπως όλες οι ελληνικές πολιτείες στην Ασία, φέρει όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των ελληνίδων πόλεων που αντιπροσωπεύουν τους ελληνικούς θεσμούς: Ναός, Αγορά, Ηρώο, Γυμνάσιο (εδώ αφιερωμένο στον Ηρακλή και τον Ερμή), Θέατρο, Παλάτι, Ακρόπολη, κεντρική κρήνη, κεντρική λεωφόρος (5 χλμ. μήκος) και ιπποδάμειο πολεοδομικό σύστημα. Περίτεχνα αγάλματα, ψηφιδωτά, κεραμικά, κιονοστοιχίες με κορινθιακά κιονόκρανα (χαρακτηριστικά της ελληνιστικής αρχιτεκτονικής) κοσμούσαν το χώρο και συγγράμματα ελλήνων σοφών τη Βιβλιοθήκη του Ανακτόρου (βρέθηκαν αποτυπώματα κειμένων στο χώμα). Στο Ηρώο αναγράφονταν τα Δελφικά Παραγγέλματα με κορυφαίο το παράγγελμα που χαρακτηρίζει τον σωστό έλληνα πολίτη στις διάφορες φάσεις της ζωής του: «*Παις ων κόσμιος γίνου, ηβων εγκρατής, μέσων δίκαιος, γέρων εύβουλος, τελευτών άλυπος*». Στη δε κρήνη τα κεφαλόκρηνα είχαν μορφή δελφινιού και μάσκας από κωμωδία του Μενάνδρου. Οι έλληνες έποικοι και οι εξελληνισμένοι ντόπιοι κάτοικοι ζούσαν στην πόλη αυτή, 5000

χλμ. μακριά από την Αθήνα, με τους ελληνικούς θεσμούς και τις φιλοσοφικές αξίες, με γλώσσα αμιγώς ελληνική, χωρίς βαρβαρικές επιρροές και ενήμεροι της αθηναϊκής πολιτιστικής επικαιρότητας. Δείγμα και αυτό των μεγάλων οδικών αξόνων Δύσης-Ανατολής και της οικουμενικής χωρίς σύνορα επικοινωνίας των πόλεων της Ασίας, διαύλων εμπορίου αλλά και διάδοσης του ελληνικού πολιτισμού στην περιοχή, ενώ τα ελληνικά καθίστανται αναγκαίο μέσον επικοινωνίας των διαφόρων λαών.

Η αρχιτεκτονική ομορφιά της ελληνικής πόλης και ο ανεπτυγμένος πολιτιστικά τρόπος ζωής των Ελλήνων εξηγεί την επιρροή που ο πολιτισμός τους είχε στους ντόπιους πληθυσμούς και στις τέχνες. Η ελληνική Βακτριανή κατελήφθη γύρω στο 50-100 π.Χ. από τους νομαδικούς λαούς της στέπας, οι οποίοι υιοθέτησαν στις τέχνες τους πολλά ελληνικά στοιχεία (αλφάβητο, θεότητες, μυθολογική θεματολογία, τεχνοτροπία κ.λπ.).

Ο σπουδαίος για την αρχαιολογική επιστήμη χώρος της Αϊ Χανούμ με τα ανασκαφέντα κτίρια, τμήματα κιονοστοιχιών, ψηφιδωτά και μεγάλης σημασίας ευρήματα, λεηλατήθηκε ολοσχερώς κατά τους τελευταίους πολέμους στο Αφγανιστάν. Η μαρτυρία και οι φωτογραφίες του Π. Μπερνάρ από την ανασκαφή του είναι διπλά πολύτιμες για την αρχαιολογία και για την Ελλάδα, της οποίας μαρτυρούν τα εκεί έντονα πολιτισμικά ίχνη.

Ο Π. Μπερνάρ συμπλήρωσε την πολύτιμη γνώση που έδωσε η Αϊ Χανούμ με τα στοιχεία που δίνει η πρόσφατη ανασκαφή της ελληνιστικής πλευράς της πόλης Βάκτρα, αρχαίας πρωτεύουσας της Βακτριανής, με τα σπουδαία αμυντικά τείχη του Αλέξανδρου, η οποία ανασκάπτεται σήμερα από τη γαλλική αποστολή του Ρολάν Μπεζενβάλ.

Ο εξίσου γνωστός αρχαιολόγος Βίκτωρ Σαριγιαννίδης, τ. διευθυντής της σοβιετικής αρχαιολογικής αποστολής στο Αφγανιστάν και των ανασκαφών στο Τίλια Τεπέ, παρουσίασε τον χρυσό θησαυρό της Βακτριανής, 20.200 χρυσά κτερίσματα των νομάδων Κουσάν, οι οποίοι κατέλαβαν τα ελληνο-βακτριανά βασίλεια και υιοθέτησαν στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού και τέχνης. Τα κομψοτεχνήματα που δημιούργησαν (1ος αιώνας) θεωρούνται από τα ωραιότερα. Η Αθηνά και η Νίκη σε δαχτυλίδια, πόρπες με τον Αλέξανδρο, τον Διόνυσο και την Αριάδνη, έρωτες πάνω σε δελφίνια, η Αφροδίτη σε ντόπια καλλιτεχνική εκτέλεση και πάμπολλα άλλα περίτεχνα ευρήματα, σε μια μοναδική σύζευξη πολιτισμών μαρτυρούν την ελληνική επιρροή στους λαούς που κυριάρχησαν στην περιοχή και δημιούργησαν την Αυτοκρατορία των Κουσάν και αργότερα την τέχνη της Γανδάρα.

Γι' αυτό οι δύο αυτές ανασκαφές έχουν πολύ μεγάλη σημασία,¹ διότι αποτελούν τους κρίκους της πολιτισμικής αλυσίδας που ξεκινά από τους έλληνες εποίκους για να περάσει χρονολογικά από τους Κουσάνους και να φτάσει στη γανδαρινή τέχνη με την έντονη ελληνική επιρροή και να καταλύσει παλαιότερες θεωρίες που την αμφισβητούσαν. Τώρα πλέον όλα αυτά τεκμηριώθηκαν αρχαιολογικά και θα έπρεπε η Ελλάδα να ενδιαφερθεί, να τα γνωρίσει καλύτερα και να τα προβάλει.

Κορυφαίος επίσης στο χώρο της διεθνούς Αρχαιολογίας με σπουδαίο ανασκαφικό έργο, ο καθηγητής Πιέρ Λερίς, διευθυντής στο Γαλλικό Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και των γαλλικών ανασκαφών στη Δούρα-Εύρωπο της Συρίας και στην Τερμέζ

του Ουζμπεκιστάν. Δύο ελληνιστικές πολιτείες των οποίων η ανασκαφή δίνει σημαντικές πληροφορίες για την εγκατάσταση των ελλήνων εποίκων και την εξέλιξη των ελληνικών πόλεων στην Ασία. Ορισμένες έμειναν απλά στρατιωτικά οχυρά και άλλες εξελίχθηκαν σε σπουδαία εμπορικά ή πολιτιστικά κέντρα. Ο Λερίς έδειξε στοιχεία από όλες τις ελληνικές πολιτείες που έχουν ανασκαφεί, από τη Συρία ως το Αφγανιστάν και το Ουζμπεκιστάν, υπενθυμίζοντας ότι η Ασία ήταν διάσπαρτη από ελληνίδες πόλεις που έφεραν ονόματα πόλεων της Ελλάδας και ειδικότερα της Μακεδονίας, ελληνικών θεοτήτων ή της οικογένειας του Σελεύκου που δημιούργησε το μεγάλο Βασίλειο των Σελευκιδών και ήταν ο σπουδαιότερος μετά τον Αλέξανδρο ιδρυτής ελληνίδων πόλεων στην Ασία.

Στη Συρία, σπουδαίο, μαζί με τη Βακτριανή, πυρήνα ελληνικού πολιτισμού, ο Σέλευκος Α΄ ο Νικάτωρ και οι Διάδοχοί του δημιούργησαν πάνω από 50 πολιτείες, πολλές με ονόματα μακεδονικών πόλεων: Βέροια, Πέλλα, Δίον, Εύρωπος-Δούρα, Ηράκλεια, Χαλκίς, Επιφάνεια, Αντιόχεια, Λαοδικεία, Απάμεια, κ.ά. Έτσι, ο Στράβων, στην περιγραφή που κάνει, ονομάζει τη Συρία «μικρή Μακεδονία». Η χώρα, χάρη στις πόλεις αυτές και την άμεση πρόσβαση στην Ελλάδα, εξελληνίστηκε πλήρως και οι εξελληνισμένοι καλλιτέχνες της έγιναν άξιοι συνεχιστές του ελληνικού πολιτισμού σε πολλούς τομείς. Η ελληνοφωνία του χώρου αυτού κράτησε για πολλούς αιώνες, καθ' όλη τη διάρκεια της ρωμαϊκής εποχής που ονομάστηκε ελληνορωμαϊκή. Οι Ρωμαίοι διοικούσαν την περιοχή αλλά δεν άλλαξαν την ελληνική πολιτιστική ταυτότητα του χώρου. Οι ελληνικές πόλεις γνώρισαν τότε μεγάλη άνθηση χάρη στον πλούτο που τους έφεραν οι έντονες εμπορικές δραστηριότητες που ξεκίνησαν στην περιοχή κατά την ελληνιστική εποχή και αναπτύχθηκαν ακόμα περισσότερο από τους Ρωμαίους.

Ο Λερίς ανέπτυξε επίσης τα στοιχεία που προκύπτουν από τις σημαντικές ανασκαφές ελληνιστικών πόλεων στο Ουζμπεκιστάν (Τερμέζ, Καμπύρ Τεπά, Νταλβερζίν Τεπά κ.λπ.), αναπληρώνοντας τον ακαδημαϊκό, καθηγητή Έντβαρ Ρτβελάτζε και τον καθηγητή Σακίρ Πιντάεβ, σπουδαίους ελληνιστές, οι οποίοι λόγω κωλύματος απουσίαζαν από το Συνέδριο.

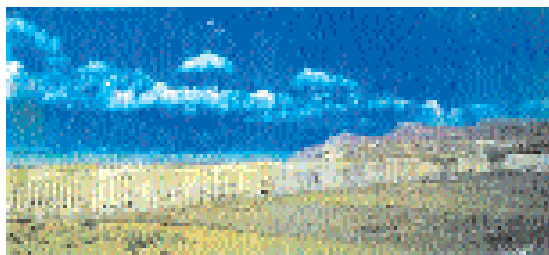
5. Ένα θαυμάσιο δείγμα ηλιοπλαστικής υψηλής ελληνικής τέχνης από την Σελεύκεια στον Τίγρη.

Η ελληνική παρουσία στο Ουζμπεκιστάν, χώρο της αρχαίας Βακτριανής, ήταν έντονη όπως και η επιρροή στις τέχνες της περιοχής, η οποία διατηρήθηκε αργότερα μέσα στην τέχνη των Κουσάνων και της Γανδάρα. Παλάτια των Κουσάνων φέρουν διακοσμήσεις με τη Νίκη, την Αθηνά, τον Διόνυσο, τον Ηρακλή, ζωφόρους και άλλα πολλά ελληνικά στοιχεία και αγάλματα, ορισμένα με περίτεχνη πραξιτελική εκτέλεση, αντάξια της κλασικής Ελλάδας, όπως η κεφαλή νέας από το Καλτσαγιάν με χαμόγελο κόρης. Κοσμούν σήμερα το πλουσιότερο Τμήμα Ελληνιστικής Τέχνης του Μουσείου της Τασκένδης.

Μνήμες πολιτιστικές με αναφορά στον Αλέξανδρο και στον ελληνικό πολιτισμό υπάρχουν ακόμα διάχυτες σε όλη την περιοχή. Ο αφγανός καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου Ζεμαρουαλί Ταρζί, διεθυντής των ανασκαφών στην Μπαμιάν του Αφγανιστάν και ειδικός στην τέχνη της Γανδάρα, αποδεικνύει την ελληνική έμπνευση των μορφών και των στοιχείων της τέχνης αυτής, την οποία οι γάλλοι ειδικοί ονόμασαν ελληνοβουδιστική. Άνθησε τους πρώτους πέντε αιώνες της Αυτοκρατορίας των Κουσάνων, που ασπάστηκαν το βουδισμό και έκαναν την περιοχή της Γανδάρα, μεταξύ Αφγανιστάν και Πακιστάν, ιερό χώρο της θρησκείας τους. Τα πολλά μοναστήρια ήταν εμπνευσμένα αρχιτεκτονικά και καλλιτεχνικά από την ελληνική τέχνη που είχαν διαδώσει προηγουμένως οι Έλληνες στην περιοχή και την οποία αφομοίωσαν οι Κουσάν και την καλλιέργησαν από μόνοι τους για πολλούς αιώνες αργότερα, μαζί με το ελληνικό αλφάβητο.

Τα σημαντικότερα δείγματα της τέχνης αυτής βρέθηκαν από τους Γάλλους στις αρχές του περασμένου αιώνα στη Χάντα του Αφγανιστάν και τα ωραιότερα εκτίθενται στο Μουσείο Γκυμέ στο Παρίσι. Στην εποχή του ινδο-ελληνικού βασιλείου και ιδιαίτερα του βασιλέως Μενάνδρου, που ήταν σύμβολο συμβίωσης των δύο πολιτισμών Ελλάδος και Ινδίας, φιλοτεχνήθηκε το πρώτο άγαλμα του Βούδα με ελληνική επιρροή. Δόθηκε τότε στο νεαρό πρίγκιπα Σιντάρτα, που έγινε Βούδας (ο φωτισμένος), η μορφή του Απόλλωνα με ολύμπιο χαμόγελο και ελληνικό πτυχωτό χιτώνα. Η μορφοποίηση αυτή συνεχίστηκε επί πέντε αιώνες, ως τους Βούδες της Μπαμιάν (6ος αιώνας), τους οποίους κατέστρεψαν οι Ταλιμπάν το 2001.

Πολλά έργα παρουσιάζουν τον ακόλουθο του Βούδα Βαζραπά-νι, με τη μορφή του Αλεξάνδρου, του Ηρακλή και του Διονύσου, που πολύ λατρεύτηκαν στην περιοχή, καθώς και άλλων ελληνικών θεοτήτων. Δύο τέτοια αγάλματα με τον Αλέξανδρο και τον

6. Απόμειμα στη Β. Συρία. Η δεύτερη πρωτεύουσα του Σελεύκου Α΄ του Νικάτορος. Ελληνιστική πόλη. Φέρει το όνομα της Απόμειας, της περσίδας συζύγου του. Σώζεται κιονοστοιχία της ρωμαϊκής εποχής που πλαισιώνει την κεντρική αρτηρία.

Ηρακλή σώζονται ακόμα στο βουδιστικό μοναστήρι της Ταπέ Σωτόρ, στη Χάντα του Αφγανιστάν.

Τα έργα της Χάντα θεωρούνται ως τα ωραιότερα και καλλιτεχνικά ως τα πλέον περίτεχνα κομμάτια της τέχνης αυτής, κάποια μάλιστα ισάξια της κλασικής Ελλάδος.

Στην τέχνη της Γανδάρα, επιστέγασμα της ελληνοιστικής, ο καλλιτέχνης εκφράζει ελεύθερα (χωρίς τους αυστηρούς κανόνες της κλασικής Ελλάδος) τα αισθήματα του απεικονιζόμενου προσώπου, κάθε φορά εξατομικευμένου. Εκφράζει επίσης τον δικό του πολιτισμικό πλούτο, εφόσον οι Έλληνες δεν κατέλυσαν κανένα τοπικό πολιτισμό, απλώς διέδωσαν τον ελληνικό που προστέθηκε στα πολιτισμικά στοιχεία των λαών, εμπλουτίζοντάς τα. Διεθνούς φήμης επιστήμονας επίσης ο σριλανκέζος καθηγητής στη Σορβόνη Όσμουντ Μποπαράτσι, νομισματολόγος και διεθνής εμπειρογνώμων στα ελληνιστικά νομίσματα της Ασίας, ο οποίος μελετώντας τα χιλιάδες νομίσματα που βρέθηκαν στην Κεντρική Ασία αναβιώνει την ιστορία των ελληνο-βακτριανών βασιλείων και των περίπου 40 ελλήνων βασιλέων. Σπουδαιότεροι ο Ευκρατίδης, ο Ευθύδημος, ο Δημήτριος κ.ά. Η περιοχή ανήκε αρχικά στο βασίλειο των Σελευκιδών αλλά αυτονομήθηκε το 250 π.Χ. από τον Διόδοτο. Τα πλούσια σε μέταλλο νομίσματα (ορισμένα είναι τα μεγαλύτερα του κόσμου) δείχνουν τον ορυκτό πλούτο της Βακτριανής και η υψηλού επιπέδου νομισματική τέχνη αναδεικνύει το υψηλό επίπεδο ελληνικού πολιτισμού των ελληνο-βακτριανών βασιλείων. Οι Έλληνες διέδωσαν στην περιοχή την κοπή των νομισμάτων, την αρχιτεκτονική κατασκευή με τη χρήση λίθων και κίωνων και πολλά άλλα πολιτιστικά στοιχεία που υιοθετήθηκαν για αιώνες. Όταν οι Κουσάν κατέλαβαν τα ελληνο-βακτριανά βασίλεια, οι Έλληνες συσπειρώθηκαν νοτιο-ανατολικότερα, στις κτήσεις του βασιλιά Δημητρίου στην Ινδία (Πενταποταμία) και δημιούργησαν το ινδο-ελληνικό βασίλειο που κράτησε μέχρι τα πρώτα χρόνια μετά Χριστόν (γύρω στο 10 μ.Χ.). Σπουδαιότερος βασιλιάς ο Μένανδρος, που αναφέρεται με σεβασμό στις ινδικές γραφές ως βασιλιάς-σοφός. Προς τα τέλη της ζωής του βασιλείου αυτού τα νομίσματα φέρουν μια όψη με ελληνική γραφή και την άλλη σε τοπική γλώσσα, δείγμα αμφίδρομης επιρροής πολιτισμών και σταδιακής αποδυνάμωσης του ελληνικού στοιχείου.

Όλα αυτά προκύπτουν από τη μελέτη των νομισμάτων και τη διασταύρωση με κάποια ιστορικά ντοκουμέντα της περιοχής διότι ελάχιστα έχουν διασωθεί από τους ιστορικούς της Δύσης, σχετικά με τα βασίλεια αυτά. Τόνοι νομίσματα έχουν βρεθεί σε πηγάδια στο Πακιστάν και στο Αφγανιστάν και δίνουν επιστημονικές τεκμηριώσεις στους ειδικούς μελετητές για την ιστορία των ελληνικών βασιλείων της Κεντρικής Ασίας, στην οποία ο καθηγητής Μποπαράτσι έχει προσφέρει τα μέγιστα.²

Σημαντικό επίσης το ιστορικό έργο του καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Αλεξανδρείας Μουσταφά Ελ Αμπάντι, εμπνευστή της πρόσφατης ίδρυσης της νέας Βιβλιοθήκης της Αλεξανδρείας, ως αναβίωσης της αρχαίας βιβλιοθήκης της ελληνοιστικής εποχής που ήταν κόσμημα του βασιλείου των Μακεδόνων Πτολεμαίων Λαγιδών. Αναφέρθηκε στους σπουδαίους σοφούς της Αλεξανδρείας και σε αυτούς που προσκαλούσαν από παντού οι πτολεμαίοι βασιλείς και οι οποίοι δημιούργησαν στο Μουσείο

7. Από τα χρυσά κτερίσματα του Τιλιά Τεπέ. Χρυσό δαχτυλίδι-σφραγίδα με την Αθηνά καθιστή, φέρουσα μακεδονικό κράνος, δόρυ και ασπίδα.

της Αλεξανδρείας το πρώτο πανεπιστήμιο του κόσμου και τις βάσεις των περισσότερων σημερινών επιστημών. Ο Ευκλείδης στη Γεωμετρία, ο Αρχιμήδης, ο Κησιβίος και ο Ήρων στη Μηχανική, ο Ερατοσθένης, ο Αρίσταρχος στην Αστρονομία, ο Ελληνο-Εβραίος Φίλων στη Φιλοσοφία, ο Πτολεμαίος ο Γεωγράφος κ.ά. Για πρώτη φορά γίνεται εδώ ανατομία, δημιουργούνται μελέτες και επιστημονικά αρχεία, μια κοσμογονία γνώσεως.

Στην ευρύτητα του πνεύματος της εποχής αυτής, το ενδιαφέρον για ανακάλυψη που ξεκινάει από τον Αλέξανδρο, την οικουμενικότητα που προέκυψε από το άνοιγμα των συνόρων από Ανατολή σε Δύση και τη γενικευμένη χρήση των ελληνικών οφείλεται η πολυεθνική ταυτότητα των πληθυσμών στις μεγάλες πόλεις όπως η Αλεξάνδρεια, που ζούσαν με κοινό στοιχείο τον ελληνικό πολιτισμό. Μέσα στην ατμόσφαιρα αυτή έγινε η μετάφραση στα ελληνικά του ιερού βιβλίου των Εβραίων από τους 70 σοφούς της Αλεξανδρείας, ώστε να γίνει οικουμενικά κατανοητό.

Οι μελέτες του καθηγητή Μουσταφά Ελ Αμπάντι για την ελληνιστική Αλεξάνδρεια και την οικουμενικότητα της ελληνικής γλώσσας κατά την ελληνιστική και ελληνορωμαϊκή εποχή αποδεικνύουν ότι η χρήση της ως επίσημης γλώσσας στη Μέση Ανατολή διατηρήθηκε επί έναν ακόμα αιώνα μετά την κατάκτηση της περιοχής από τους Άραβες (640-740 μ.Χ.).³ Η ελληνοφωνία της Αλεξανδρείας και της τότε εξελληνισμένης Συρίας διήρκεσε λοιπόν 10 αιώνες! Από τους έλληνες ομιλητές, ο καθηγητής στο Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων Μιχάλης Κορδώσης μίλησε για την ελληνική παρουσία στην Ινδία κατά την ελληνιστική εποχή. Από τη μυθολογική αναφορά στον Διόνυσο και τον Ηρακλή, τους Πρέσβεις των Σελευκιδών και των Πτολεμαίων ως το ινδο-ελληνικό βασίλειο στην Ινδία, οι Έλληνες-Γιάβανες (Ιωνες), όπως τους αποκαλούσαν, άφησαν έντονα πολιτιστικά ίχνη. Από το ινδο-ελληνικό βασίλειο και τους έλληνες βασιλείς μόνο ο Μένανδρος αναφέρεται στις ινδικές γραφές της Μιλινταπάνχα ως ο βασιλιάς-σοφός που βασίλευσε με σύνεση. Οι Έλληνες έφεραν νέα για την εποχή τεχνολογία αρχιτεκτονικής, νομισματοκοπίας, στρατιωτικής και αμυντικής τέχνης και ιπποκράτειας ιατρικής, που στην Ινδία ονομάζουν ακόμα σήμερα «ιατρική των Γιάβανας».

Ο δρ Απόστολος Μπουσδρούκης αναφέρθηκε στις πόλεις των Σελευκιδών στη Μέση Ανατολή, την επιείκη των Ελλήνων σε αυτές, τους γραπτούς νόμους και την ισονομία των πολιτών, τους θεσμούς που τις διέπουν, τα προνόμια και την εξέλιξη

τους, ιδιαίτερα στην ελληνορωμαϊκή εποχή, όταν οι ντόπιες πολιτείες ζητούσαν να πάρουν τον τίτλο πόλις που ισοδυναμούσε με αυτονομία, με ένα είδος δημοκρατικής διακυβέρνησης και υψηλό πολιτισμικό επίπεδο.

Η δρ Ποτίτσα Γρηγοράκου έκανε τη Γενική Σύνοψη Ανασκαφών και Θεωριών που αναπτύχθηκαν στο Συνέδριο και διεθνώς και προκύπτουν από όλες τις ανασκαφές διαφόρων χωρών που διεξάγονται στην Ασία με θέμα τον ελληνιστικό πολιτισμό.

Συμπέρασμα είναι η σημαντική, όπως διαφαίνεται, ελληνική πολιτισμική παρουσία στην Ανατολή που επηρέασε πολιτισμούς και τέχνες της Ασίας (D. Schlubmerger). Μια σπουδαία σελίδα από το πολιτισμικό παρελθόν της Ελλάδος την οποία αποκαλύπτουν οι ξένες αρχαιολογικές ανασκαφές στην Ασία.

Είναι σημαντικό να γίνει ευρύτερα γνωστή στην Ελλάδα και να προβληθεί από την Ελλάδα, διότι αποδεικνύει όχι μόνο τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού στην Ασία από τους Μακεδόνες του Αλεξάνδρου αλλά και την οικειοθελή υιοθεσία του, χωρίς επιβολή, εφόσον συνέχισε να καλλιεργείται από λαούς της περιοχής επί πολλούς αιώνες ακόμα μετά την αποχώρηση των Ελλήνων, όπως αποδεικνύουν η τέχνη των Κουσάν και η ελληνο-βουδιστική τέχνη της Γανδάρα.

«Τα θεμέλια του δυτικού πολιτισμού αλλά και του κεντρο-ασιατικού και αυτού της Εγγύς Ανατολής έχουν μια στέρεη ελληνιστική βάση», συμπεραίνουν οι B.A. Litvinskij, I.R. Pickinian και πολλοί άλλοι αρχαιολόγοι.

Καταγράφεται επίσης στο Συνέδριο η επίσημη εισήγηση της δρος Π. Γρηγοράκου προς τους πρυτάνεις των Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης (που χρονολογείται ήδη από το 2002), να δημιουργηθεί έδρα Ελληνιστικού Πολιτισμού της Ασίας, ώστε να διδάσκεται το θέμα και στην Ελλάδα, όχι μόνο στη Γαλλία, την Αγγλία ή αλλού, όπως η έδρα που ανακοινώθηκε προσφάτως στην Αλεξάνδρεια. Γι' αυτό πρέπει να συσταθεί πρώτα ένας φορέας, να συγκεντρώσει αντίγραφα από το υλικό και τα στοιχεία των ξένων ανασκαφών, να καταγραφούν και να μεταφραστούν όλα αυτά ώστε να γίνουν προσβάσιμα στους έλληνες ερευνητές. Να έλθουν ξένοι ειδικοί, όπως οι Γάλλοι, να επιμορφώσουν έλληνες ιστορικούς και αρχαιολόγους ώστε να στελεχώσουν αργότερα την έδρα. Να γίνουν αυτά σύντομα, προτού συνταξιοδοτηθούν οι βετεράνοι αρχαιολόγοι και χαθεί η μαρτυρία τους, η εμπειρία τους και το υλικό τους σε υπόγεια αρχεία και μαζί τους οι λίγες αποδείξεις της έντονης διάδοσης του ελληνικού πολιτισμού στην Ανατολή.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Τα αγάλματα και τα ευρήματα που σώθηκαν από την ελληνιστική πόλη Αί Χανούμ και τα χρυσά κτερίσματα του Τιλιά Τεπέ, επηρεασμένα από την ελληνική τέχνη, μεγάλης αξίας θησαυροί του Μουσείου της Καμπούλ, εκτίθενται εξαιρετικώς αυτή την εποχή στο Μουσείο Γκυμέ στο Παρίσι (ως τις 30 Απριλίου), όπου εκτίθενται μονίμως αγάλματα της ελληνο-βουδιστικής τέχνης Γανδάρα.

² Πολύτιμα στοιχεία για τα ελληνιστικά νομίσματα που βρέθηκαν στο Πακιστάν βρίσκονται στο βιβλίο του Osmund Borearachchi, *Les portraits d'Alexandre*, που κυκλοφόρησε πρόσφατα από τις εκδόσεις Rocher (Παρίσι 2006).

³ Μουσταφά Ελ Αμπάντι, *Η αρχαία Βιβλιοθήκη της Αλεξανδρείας*, Σμίλη, Αθήνα 1998, σ. 206.